

การสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออก
(ศิลปกรรม – ศิลปหัตถกรรม)

A SURVEY AND OF THE BASIC SOURCES OF ARTS, CULTURE
AND LOCAL WISDOM IN THE EASTERN REGION.
(FINE ARTS AND HANDICRAFT)

รองศาสตราจารย์สุชาติ เกาทอง

บทคัดย่อ

การวิจัยแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออก พื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต. โดยเน้นความสำคัญเขตพื้นที่ อบต. ครอบคลุม 8 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง ปราจีนบุรี นครนายก สระแก้วและฉะเชิงเทรา พิจารณาเห็นว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ประเด็นคือ ยังขาดการศึกษาวิจัยแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการรวบรวม จัดแบ่งลักษณะ ประเภท และเผยแพร่ไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้กระทำโดยการศึกษาจากเอกสารและการสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนามกลุ่มตัวอย่างในภาคตะวันออก 8 จังหวัด ได้ผลการวิจัยออกเป็น 4 ด้านคือ

1. บัณฑิตพื้นฐานมีบทบาทต่อรูปแบบศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมในเขตเทศบาลหรือเขตเมืองและนอกเมืองของ อบต. มีความแตกต่างกัน ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางความเจริญมีการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของศิลปะและวัฒนธรรมมากกว่าพื้นที่เขตนอกเมือง มีปัจจัยเกื้อหนุนทั้งด้านลักษณะตำแหน่งที่ตั้งเมืองและการเป็นมณฑลศูนย์กลางการปกครอง

2. ศิลปกรรม : จิตรกรรม – ประติมากรรม : บรรทัดฐานจากเมืองหลวงมีอิทธิพลต่อรูปแบบศิลปกรรมแบบประเพณีนิยมในเมือง พบอิทธิพลศิลปกรรมแบบจีนได้เข้ามามีบทบาทแฝงนัย และบูรณาการกับศิลปกรรมภาคตะวันออก จิตรกรรมผ่านนัยแบบพื้นถิ่นมีเอกลักษณ์ของภูมิภาคมากกว่าในเขตเมือง และนิยมสร้างประติมากรรมอนุสรณ์บนเส้นทางเดินทัพอันเป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์

3. ศิลปกรรม: สถาปัตยกรรม อาคารทางพุทธศาสนามีความเป็นต้นแบบของท้องถิ่น โดยเฉพาะพระอุโบสถ มีการพัฒนาอาคารที่พักอาศัยแบบ "บังกาโล" (bungalow) ตามอากาศรองรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในมณฑลการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 มีอิทธิพลตะวันตกเป็นลักษณะร่วมสมัยกลุ่มอาคารลักษณะต่าง ๆ

4. ภูมิปัญญาพื้นถิ่น : ศิลปหัตถกรรม : การแกะสลักหิน เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม มีเอกลักษณ์ในท้องถิ่น รวมถึง การทอเสื่อและการจักสาน มีต้นแบบจากชนต่างวัฒนธรรมดั้งเดิมส่วนการผลิตอันุณณ์และเครื่องประดับเป็นแหล่งผลิตสำคัญของประเทศ มีการสืบทอดและพัฒนาไปสู่ระดับสากล

กล่าวโดยรวม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ศิลปกรรมทางจิตรกรรมประติมากรรมสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นทางศิลปหัตถกรรมระยะแรก ได้รับอิทธิพลจากชนต่างวัฒนธรรมหลายเชื้อชาติ และพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นในระยะต่อมา

Abstract

The study was conducted to investigate basic of arts, culture and local wisdom in two government administrative areas-municipality areas and Social District Government Organization areas-on the eastern region. It was particularly emphasized on SDGO areas in eight provinces. They are Chonburi, Chantaburi, Trad, Rayong, Prachinburi, Nakornnayok, Sra Kaew and Chachengsao. According to the Constitution of Thailand, B.E. 2540, it is stated that the local government organization's duty is to preserve and maintain the local arts, custom, wisdom and culture. However, due to the lack of the research studying basic sources of arts and culture in concrete, the study aimed to collect, categorize and distribute the data about this to SDGO and related organizations. The study was conducted by means of document study and field survey of the samples in the eight provinces. The finding of the study could be classified into four aspects. They are;

1.Basic factors : Basic factors have the influence on the styles of arts and handicraft in municipality areas or town areas and SDGO areas or remote areas differently. Town municipality, as the central areas of progress, have changed more in the styles of arts and handicraft than those in the remote areas, They were many minor influenced factors such as the location of town sites and the administrative government centralization.

2.Fine arts in painting and sculpturing : It was found that the criteria from Bangkok have the influence over the styles of painting and sculpturing as the public favor in town areas. Also, the Chinese arts have hidden influenced and combined with the local eastern region arts. It is favorable to build the monument along the army route signify the specific political geography.

3.Fine arts in architecture : Buddhist buildings represented the original local architecture especially the Ubosot. Moreover, there was the improvement of the bungalow style buildings to supply the tourism development. Also, it was found that the western architecture styles during the King Rama V's reign were found in many kind of buildings.

4.Local wisdom in handicraft : The stone carving is the original local wisdom and its unique is truly distinctive. These local crafts also included mat weaving and bamboo strip weaving. These crafts originated from the different cultural peoples. In addition, the eastern region in the significant production center of gems

and jewelry making in Thailand. These arts have been passed on the improved from local style too more international style. In conclusion, the finding showed that the arts in Painting, sculpturing, architecture and local wisdom, in the first stage, was influenced by the different cultural group of people in the area and then developed to be its own unique styles.

หลักการเหตุผล

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จากหมวดที่ 3, 5 และ 9 โดยเฉพาะจากหมวดที่ 9 การปกครองท้องถิ่น มาตรา 289 ระบุว่าองค์กรปกครองท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ตลอดจนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 41 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่ง หรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นมีแนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 ข้อ (3) ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา¹ โดยท้องถิ่นจะต้องมีบทบาทร่วมด้วยกับการบริหารและจัดการทาง ศิลปะวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในหลาย ๆ ด้านมีองค์กรหลักคือ องค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) เป็นหน่วยงานมีพระราชบัญญัติจัดตั้ง พ.ศ. 2540 กระจายไปยังแต่ละตำบลของทุกจังหวัดทั่วประเทศ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญต่อการบริหาร การจัดการด้านต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์ สืบสานและสร้างสรรค์ (พัฒนา) ศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

ปัจจุบันกฎหมายที่รองรับแผนงานด้านศิลปวัฒนธรรมยังไม่ได้ดำเนินการให้เกิดผล ทางปฏิบัติดังนั้นการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อกระจายอำนาจและบทบาท หน้าที่ในการบริหาร/จัดการหลาย ๆ ด้านสู่ท้องถิ่น นับว่าเป็นสิ่งเหมาะสมในระบอบ ประชาธิปไตย เพื่อปูพื้นฐานทางการเมือง การปกครองให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม พัฒนาความเจริญในด้านต่าง ๆ แต่เรื่องทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่อง ละเอียดอ่อนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอาจไม่เข้าใจและเห็นคุณค่าประกอบกับการขยาย ตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นอย่างรวดเร็วระหว่าง พ.ศ. 2525- 2535 โดยเฉพาะมีโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้เกิดการขยายตัวทาง สังคมอุตสาหกรรมรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่มีผลต่อสิ่งที่ดำรงมาของท้องถิ่นขาดการดูแลและ สืบทอด ปล่อยให้สมบัติทางศิลปวัฒนธรรมฯ ฝังจมอยู่ใต้ดิน ได้น้ำทั้งในเขตเมืองและเขต ชนบท ภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีคุณค่าสูญญ ถูกทดแทนด้วยภูมิปัญญาต่างวัฒนธรรมแบบใหม่ ต่างไปจากรากฐานของวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ หรือชาวตะวันออกเฉียงใต้

พ.ศ. 2540 ตั้งแต่เกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ประเทศไทยต้อง กู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือ IMF ได้มีการปรับแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2541-2544) ขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มีผลเชิง นโยบายสอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป และนำไปสู่การปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรม เรื่องของชุมชนและภูมิปัญญาพื้นถิ่นทางศิลปวัฒนธรรมเริ่มได้รับความสนใจ และเพิ่มความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้ถูกกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดเชิง นโยบายสู่การวางแผนและเตรียมการสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เริ่มต้นแผนฯ พ.ศ. 2545 ด้วย

“ภาคตะวันออกเฉียงใต้” มีประวัติศาสตร์และความเจริญทางศิลปะและวัฒนธรรมมา

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, 2540, หน้า 74.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542, หน้า 13.

ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สืบเนื่องและพัฒนา มาจนถึงสมัยปัจจุบัน มีปรากฏหลักฐานทางศิลปะ วัฒนธรรมที่มีคุณค่ากระจายอยู่ทั่วไป ทั้งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ แต่สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ยังขาดการดูแลและเอาใจใส่จากผู้มีบทบาทและผู้เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย ยังขาดการศึกษาวิจัยเพื่อเปิดเผยรูปลักษณะทางศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมให้ผู้สนใจได้รับรู้ ประกอบกับโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2529-2533) มีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมในเขตปกครอง 3 จังหวัดคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง ตามแผนพัฒนาของโครงการฯ ตั้งเป้าหมายไว้ว่า "เมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้วจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง"¹ ซึ่งปัจจุบันมีผลกระทบที่ตามมาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

วิธีการหนึ่งของการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือคืออยู่และเป็นสมบัติของชาติสืบไปคือการสำรวจศึกษาและวิจัยแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมฯ ดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบและจัดแบ่งลักษณะประเภทเป็นภาพรวม พร้อมทั้งเผยแพร่ข้อมูลของการศึกษาไปยังผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้องค์กรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาศักยภาพทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นตามเขตความรับผิดชอบของตนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อสำรวจศึกษาแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ใน 8 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ และจัดแบ่งประเภทให้เป็นระบบทางวิชาการของภาพรวมทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาวิจัยรูปแบบเฉพาะทางศิลปวัฒนธรรม (ศิลปกรรม) และภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม) ในชุมชน และท้องถิ่นตามเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตเมืองและชนบท
4. เพื่อจัดพิมพ์ และเผยแพร่ข้อมูลผลสรุปของการวิจัยไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่รับผิดชอบทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กลุ่มเป้าหมาย

แหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง ปราจีนบุรี นครนายก สระแก้ว และฉะเชิงเทรา

วิธิดำเนินการศึกษาและวิจัย

เนื่องจากการศึกษาเรื่องแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นโครงการวิจัยทางศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม เน้นการศึกษาเกี่ยวกับ "รูปแบบ" ลักษณะสำคัญ ภูมิหลัง อิทธิพลทางภูมิศาสตร์ สังคมและ

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก, การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก, 2531, หน้า 3.

ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สืบเนื่องและพัฒนา มาจนถึงสมัยปัจจุบัน มีปรากฏหลักฐานทางศิลปะ วัฒนธรรมที่มีคุณค่ากระจายอยู่ทั่วไป ทั้งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ แต่สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ยังขาดการดูแลและเอาใจใส่จากผู้มีบทบาทและผู้เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย ยังขาดการศึกษาวิจัยเพื่อเปิดเผยรูปลักษณะทางศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมให้ผู้สนใจได้รับรู้ ประกอบกับโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2529-2533) มีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมในเขตปกครอง 3 จังหวัดคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง ตามแผนพัฒนาของโครงการฯ ตั้งเป้าหมายไว้ว่า "เมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้วจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง"¹ ซึ่งปัจจุบันมีผลกระทบที่ตามมาอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

วิธีการหนึ่งของการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือคงอยู่และเป็นสมบัติของชาติสืบไปคือการสำรวจศึกษาและวิจัยแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบและจัดแบ่งลักษณะประเภทเป็นภาพรวม พร้อมทั้งเผยแพร่ข้อมูลของการศึกษาไปยังผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้องค์กรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนั้นได้เกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาศักยภาพทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นตามเขตความรับผิดชอบของตนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อสำรวจศึกษาแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ใน 8 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ และจัดแบ่งประเภทให้เป็นระบบทางวิชาการของภาพรวมทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาวิจัยรูปแบบเฉพาะทางศิลปวัฒนธรรม (ศิลปกรรม) และภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม) ในชุมชน และท้องถิ่นตามเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตเมืองและชนบท
4. เพื่อจัดพิมพ์ และเผยแพร่ข้อมูลผลสรุปของการวิจัยไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่รับผิดชอบทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กลุ่มเป้าหมาย

แหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี จันทบุรี ตราด ระยอง ปราจีนบุรี นครนายก สระแก้ว และฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการศึกษาและวิจัย

เนื่องจากการศึกษาเรื่องแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นโครงการวิจัยทางศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม เน้นการศึกษาเกี่ยวกับ "รูปแบบ" ลักษณะสำคัญ ภูมิหลัง อิทธิพลทางภูมิศาสตร์ สังคมและ

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก. การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก.

ชลบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทราจากการวิจัยพบว่า เป็นอาคารแบบที่หักอาศัยหรืออาคารสาธารณะรูปแบบอิทธิพลตะวันตกสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มากที่สุด พ.ศ.2411-2453 โดยเฉพาะช่วงเวลาที่ยังคงมีต้นตอของชลบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ตั้งมณฑลปราจีนในเขตจังหวัดทั้งสองมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางราชการและอาคารสาธารณะเป็นจำนวนมากสำหรับจังหวัดชลบุรีแม้ว่าจะไม่เป็นที่ตั้งมณฑลของเขตการปกครอง แต่พบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารสาธารณะและอาคารที่พักอาศัยเป็นจำนวนมากในตำบลบางปลาสร้อยอบต.หนองขางคอกตำบลอ่างศิลา เขตพื้นที่อำเภอเมืองและ อบต.ท่าเทววงษ์ เขตพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง มีข้อสังเกตว่าจังหวัดชลบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักตากอากาศชายทะเลแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ ขุนนางและชาวต่างประเทศนิยมมาพักผ่อนตากอากาศและพักผ่อนจากการเจ็บไข้ในพื้นที่ริมทะเลบริเวณตำบลอ่างศิลาและตำบลท่าเทววงษ์บนเกาะสีชังจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชฐานที่ประทับในฤดูร้อนขึ้น มีชื่อว่า "จุฑารัฐราชฐาน" พ.ศ.2496-2497 และสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลแสนสุขหรือบางแสนให้เป็นสถานที่ตากอากาศของประเทศสร้างโรงแรมบังกาโลที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวและบ้านพักรับรองสำหรับข้าราชการสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรก

ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกตอนล่างได้แก่ จังหวัดชลบุรี จังหวัดตราดและจังหวัดระยองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัยและอาคารทางอาชีพเป็นเอกลักษณ์ของอาคารใน 3 จังหวัด มีลักษณะสำคัญคือเป็นเรือนแบบชั้นเดียวและสองชั้นใต้ถุนจะสูงตัวเรือนจะเป็นแบบเรือนฝากระดานหลังคาเป็นแบบทรงมนิลาและทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือที่นิยมเรียกกันว่ากระเบื้องว่าว ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์คือ ด้านหลังของตัวเรือนด้านหนึ่งจะต่อชายคายื่นออกไปเป็นที่สำหรับเก็บเกวียนและ/หรือเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร

สำหรับแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรีบางส่วนของภาคตะวันออกตอนล่างมีแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารที่พักอาศัยมีรูปแบบต่างกันคือรูปแบบตัวเรือนเป็นลักษณะทรงเรือนไทยแบบภาคกลางทั่วไปมีลักษณะสำคัญได้แก่เป็นเรือนแบบชั้นเดียวส่วนมากสร้างด้วยไม้จริงหรือที่นิยมเรียกกันว่าเรือนฝากระดานและมีใต้ถุนสูง แต่มีตัวเรือนบางลักษณะที่ตั้งอยู่ถัดจากชายฝั่งทะเลเข้ามาเล็กน้อย ตัวเรือนจะทำแบบใต้ถุนเตี้ยและตัวเรือนมีลักษณะเฉพาะประการหนึ่งคือมีการต่อชายคายื่นข้างของตัวเรือนให้ยื่นยาวออกไปมีเสารองรับแนวส่วนปลายของชายคาเพื่อใช้พื้นที่ส่วนนี้สำหรับจอดเกวียนข้อสังเกตพบว่าแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในภาคตะวันออกในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลจะสำรวจพบสถาปัตยกรรมประเภทอนุสรณ์สถานหรืออนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นไว้เป็นที่ระลึกและเคารพบูชา เพื่อพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พระปิยมหาราช)เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบนเส้นทางเดินทัพสมัยอยุธยาของภาคตะวันออกตอนบนและบนเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสินมหาราชจากภาคตะวันออกตอนบนจังหวัดนครนายก สู่ภาคตะวันออกตอนล่างจังหวัดชลบุรี ข้อวิเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยพบว่าหลักฐานของแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นไว้แต่เดิมมีจำนวนน้อยส่วนมากจะเป็นจะเป็นแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงระยะหลังและสร้างคล่อมทับลงบนพื้นที่เดิมที่มีประวัติหรือตำนานเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญเช่นของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดฉะเชิงเทราที่บริเวณปากน้ำเจ้าโล่อบต.บางคล้ามีหลักฐาน [มณฑลเก่าปรากฏอยู่ที่วัดโพธิ์ บางคล้า เป็นต้น

วัฒนธรรมชุมชนที่ส่งผลมายัง "ศิลปกรรม" และ "ศิลปหัตถกรรม" ดังนั้นข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจากการสำรวจสภาพปัจจุบันด้วยภาพถ่ายและข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยงานวิจัยที่ได้จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยหลากหลาย ขึ้นอยู่กับสาระของวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. การสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นจะเป็น "การวิจัยเชิงสำรวจ" (survey research) ศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ มีอยู่นั้นให้ทราบ และอาจจะมีการเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่มีอยู่ปรากฏอยู่ในลักษณะต่างๆ ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล 8 จังหวัดของภาคตะวันออก

2. การจัดแบ่งประเภท รูปแบบ ทางศิลปวัฒนธรรม (ศิลปกรรม) และภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม) ใช้ระเบียบและวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก ในการค้นคว้าหาข้อมูลรวมถึงหลักฐานจากเอกสารหนังสือจากภาพถ่ายที่มีผู้บันทึกภาพไว้จากการสำรวจศิลปวัฒนธรรมตามสภาพปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในภาคตะวันออกทั้งตอนล่างและตอนบนหรือในกรุงเทพมหานครที่เป็นต้นแบบหลักในบางช่วงเวลาและบางสมัย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจะยึดหลักการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลตามลำดับช่วงเวลา

3. การวิเคราะห์รูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นจะพิจารณาจากแนวรูปแบบที่เด่น มีความสมบูรณ์ท่วงโครงสร้าง และรู้ลักษณะชัดเจนในแต่ละช่วงเวลาซึ่งย่อมมีทั้งต่อเนื่องหรือที่แปรผันจากรูปแบบในช่วงก่อนอิทธิพลทางรูปแบบสถาปัตยกรรมประติมากรรมจิตรกรรมจากเมืองหลวงโดยเฉพาะอิทธิพลจากศิลปกรรมตะวันตกของชาติต่างวัฒนธรรมและปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นข้อพิจารณาสำคัญในการกำหนดแนวรูปแบบที่ควรแก่การพิจารณา

ขอบเขตของการศึกษาและวิจัย

ขอบเขตการวิจัยเชิงสำรวจจะครอบคลุมเรื่อง ต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นของ 8 จังหวัดภาคตะวันออกในเขตความรับผิดชอบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และบางเขตเทศบาลที่ได้รับการจัดตั้งก่อนปี พ.ศ. 2540

2. งานวิจัยเชิงสำรวจทางศิลปวัฒนธรรม จะเน้นประเภทศิลปกรรม ได้แก่ 1. จิตรกรรม 2. ประติมากรรม และ 3. สถาปัตยกรรม ส่วนภูมิปัญญาพื้นถิ่น จะเน้นประเภทศิลปหัตถกรรม ได้แก่ 1. การแกะสลักหิน 2. การต่อเรือ 3. การทอเสื่อ 4. การจักสาน 5. การทำพลอย และ 6. การทำของที่ระลึก

3. การศึกษาและการวิจัยหลักจะมุ่งศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย (ประมาณ 2,000 - 4,000 ปีที่ผ่านมา) ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษาและวิจัยครั้งนี้ เน้นการค้นหภาพรวมของงานทางศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมที่ได้แปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา มีการเน้นการวิเคราะห์งานทางศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมเป็นรายกรณี การกล่าวถึงแง่มุมต่างๆ ทางศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม ก็เป็นเพื่อประเด็นอ้างอิงของแนวรูปแบบที่เด่น มีลักษณะเฉพาะตัว

2. การศึกษาและวิจัยครั้งนี้พยายามกล่าวถึง ตัวอย่างงานทางศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุม ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปหัตถกรรมลักษณะต่าง ๆ

3. ในการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม ได้อาศัยหลักการ

ทางประติมากรรมที่นำศึกษามีข้อวิเคราะห์ดังนี้

ประการแรก จากการสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมภาคตะวันออกพบว่าประติมากรรมตามแหล่งข้อมูลส่วนมากเป็นประติมากรรมเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและศาสนาพุทธมีรูปแบบประติมากรรมสืบทอดตามแนวทางคตินิยมแบบประเพณีของศิลปหริหรือเขมรในประเทศไทยและของไทยแต่รูปแบบประติมากรรมที่มีรูปลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งอื่นคือประติมากรรม“พระพนัสติ”พระพุทธรูปประทับยืนยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในระดับพระอุระประทับยืนบนดอกบัวเหนือรูปสัตว์ที่เรียกว่า“พนัสติ”ตั้งที่หอพระในเขตพื้นที่ตำบลพนัสนิคมอำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรีและประติมากรรม“พระนันทราย”พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานดอกบัวสูง๑๙เซนติเมตรแสดงท่า“ธยานิมุทรา”ลักษณะของพระพักตร์เป็นแบบท้องถิ่นเมืองศรีมโหสถ ประติมากรรมองค์นี้ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดปราจีนบุรี ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ประการสอง แหล่งข้อมูลทางประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดระยองจะพบน้อยที่สุด แต่เป็นข้อมูลประติมากรรม ประเภทอนุสรณ์สถานที่น่าสนใจ เพราะในช่วงจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างพ.ศ. 2491-2500 ได้ริเริ่มสร้างประติมากรรมให้กับบุคคลสำคัญของชาติคือพระสุนทรโวหาร(ภู่)กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บนพื้นที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลกร่ำและนับเป็นประติมากรรมทางวรรณคดีสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามชิ้นแรกที่สร้างขึ้นในภูมิภาคของประเทศตามนโยบายแบบชาตินิยม

ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเขตภาคตะวันออกตอนบนพบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นผลงานในสมัยทวารวดีและลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยเป็นส่วนมากส่วนจังหวัดของ

เขตภาคตะวันออกตอน

ล่างพบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าจะเป็นผลงานในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์เป็นส่วนมากมีประติมากรรมสมัยลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยมากในเขตภาคตะวันออกตอนล่างสุดของจังหวัดจันทบุรี พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขตอำเภอเมือง ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ยังไม่พบแหล่งข้อมูล

1.3สถาปัตยกรรม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมวิเคราะห์จำแนกตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละจังหวัดพบว่าจังหวัดจันทบุรีมีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมมากที่สุดรองลงมาคือจังหวัดชลบุรีและน้อยที่สุดคือจังหวัดระยองแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมจังหวัดจันทบุรีที่พบมากจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองมากที่สุดโดยเฉพาะตั้งอยู่ในเขตเทศบาล เช่น ตำบลวัดใหม่ ตำบลจันทนิมิตเป็นต้น และอาคารสวนใหญ่เป็นอาคาร สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รองลงมาจะเป็นอาคารสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนมากอยู่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนจังหวัดระยองพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมน้อยที่สุดจากการวิจัยพบว่าแหล่งข้อมูลส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต้นต้นโดยมีข้อวิเคราะห์สถาปัตยกรรมดังนี้คือ

ประการแรก ภาคตะวันออกตอนบนสุดของจังหวัดสระแก้ว เขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารแบบปราสาทหินเป็นจำนวนมากกระจายตัวอยู่ตามอำเภอ เขตรอยต่อกับประเทศกัมพูชา ที่อำเภออรัญประเทศ และอำเภอตาพระยา อบต. เมืองใหม่ อบต.โคกสูง อบต. หัฟวาชเป็นต้นรูปแบบปราสาทเป็นลักษณะศิลปะเขมรในประเทศไทยหรือลพบุรีประการสำคัญรูปแบบปราสาทศิลปะเขมรลักษณะแบบเดียวกันนี้จะพบได้ในเขตอำเภอเมืองภาคตะวันออกตอนบนเป็นส่วนมากและพื้นที่บางส่วนของ อบต.คลองนารายณ์ เขตอำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี แต่จะพบเฉพาะชิ้นส่วนเช่นทับหลังกรอบประตูของปราสาทแบบเขมรฯ เป็นต้น

ประการสอง แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมพบมากในจังหวัดจันทบุรีจังหวัด

วิเคราะห์ใน 2 ประเด็นคือ ประการแรก เป็นแนวรูปแบบที่ชัดเจนด้วยลักษณะร่วมของ ศิลปกรรมประเภทนั้นจำนวนมาก ประการที่สอง เป็นแนวรูปแบบมีลักษณะเด่นเฉพาะ แม้ว่าเป็นศิลปกรรมหรือศิลปหัตถกรรมจำนวนไม่มากก็ตาม

พื้นที่ของการศึกษาและวิจัย

1.กลุ่มตัวอย่างแหล่งข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยอาศัยจากการเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2542 ถึง 31 มีนาคมพ.ศ.2543โดยกลุ่มตัวอย่างมีรายละเอียดครอบคลุมพื้นที่ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่ของจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เขตพื้นที่	เขตเทศบาล (ตำบล)	เขตเทศบาล ² (เมือง)	เขตเทศบาล ³ อบต.	รวม	หมายเหตุ
ชลบุรี	9	3	28	40	*เทศบาลนคร ระยอง
จันทบุรี	5	2	22	29	
ตราด	-	1	13	14	
ระยอง	1	1*	10	12	
ปราจีนบุรี	-	1	17	18	*ไม่ได้ข้อมูล
นครนายก	-	1	17	18	
สระแก้ว	-*	-*	20	20	
ฉะเชิงเทรา	1	1	17	19	
รวม	16	10	144	170	

หมายเหตุ : หมายเหตุถึงตำบลในเขตเทศบาล ตำบลแสนสุข ลัดทึบ บางพระ บ้านสวน อ่างศิลา ปากน้ำแหลมสิงห์ จันทนิมิต พลับ และบางคล้าฯโดยเป็นเทศบาลตำบลที่ได้รับการจัดตั้งก่อน พ.ศ.2540

²หมายเหตุถึงในเขตเทศบาล เมืองชลบุรี พนัสนิคม ศรีราชา จันทบุรี , ชลุม ตราด ปราจีนบุรี

นครนายก

ฉะเชิงเทราและนครระยองโดยเป็นเทศบาลเมืองที่ได้รับการจัดตั้งก่อน พ.ศ.2540

³หมายเหตุถึงตำบลในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหรืออบต.เขตจังหวัดชลบุรีจันทบุรี ตราด ระยอง ปราจีนบุรี นครนายก สระแก้วและฉะเชิงเทรา จำนวน 144 แห่ง

2. ข้อมูล : การศึกษาและวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูล 2 ประเภทคือ

2.1 ข้อมูลเอกสาร

2.2 ข้อมูลภาคสนาม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

3.1 แผนที่ภาคตะวันออก

3.2 แผนที่แสดงตำแหน่งของกลุ่มตัวอย่าง

3.3 ข้อมูลสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

แหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นจำแนกตามประเภทเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ สามารถวิเคราะห์ตามประเภทได้ดังนี้ คือ

1. ศิลปกรรม

1.1 จิตรกรรม จากแหล่งข้อมูลประเภทจิตรกรรมวิเคราะห์ตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรีพบมากที่สุดแหล่งที่พบคือ อบต.เสม็ด และ อบต. ตะปอน มีข้อวิเคราะห์แหล่งข้อมูลประเภทจิตรกรรม ดังนี้คือ

ประการแรก ทางด้าน"รูปแบบ"ของจิตรกรรมฝาผนังพบที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขตเมืองหรือเทศบาล มีรูปแบบแนวประเพณีนิยม หรือราชสำนัก ได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากช่างหลวงเป็นส่วนมากช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมีฝีมือและทักษะการเขียนภาพได้อย่างมีคุณภาพมากตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีจิตรกรรมฝาผนังของไทย ส่วนรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังสำรวจพบที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขตนอกเมืองหรือชนบทมีรูปแบบของจิตรกรรมเป็นแนวลักษณะแบบพื้นบ้านหรือพื้นถิ่นช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมีฝีมือและการเขียนภาพได้คุณภาพน้อยกว่าตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีทางจิตรกรรมฝาผนังของไทย แหล่งข้อมูล จิตรกรรมแนวลักษณะแบบพื้นบ้านพบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดระยองและจิตรกรรมฝาผนังส่วนมากถูกเขียนขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประการสอง แหล่งข้อมูลจิตรกรรมฝาผนังพบว่า จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงใต้พบแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมฝาผนังน้อยกว่าภาคตะวันออกเฉียงใต้พบแหล่งข้อมูลที่สำคัญทางตอนบนของภาคส่วนมากจิตรกรรมฝาผนังมีรูปแบบแนวพื้นบ้าน หรือพื้นถิ่นเช่น ที่วัดเมืองกาย วัดเตาเหล็ก อบต.พนมสารคาม อำเภอพนมสารคามจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นต้นและมีข้อสังเกตว่าจิตรกรรมฝาผนังในเขตภาคตะวันออกเฉียงใต้พบมีคุณภาพตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีทางจิตรกรรมฝาผนังของไทยพบมากในชุมชนเขตเมืองที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลเป็นส่วนใหญ่เช่นอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี อำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี และอำเภอเมืองจังหวัดตราดเป็นต้น

ประการสาม ผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่พบในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกเฉียงใต้จากการวิจัยพบว่าเขียนขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นส่วนมากส่วนจิตรกรรมมีอายุมากที่สุดคือ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดใหญ่อินทาราม ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณ พ.ศ.2325

ประการสี่ รูปแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังภาคตะวันออกเฉียงใต้การสร้างรูปแบบและรูปแบบลักษณะได้อาศัยแบบอย่างศิลปะแบบจีนเข้ามาผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทย ในอัตราส่วนมากน้อยแตกต่างกัน เริ่มตั้งแต่มีอิทธิพลรูปแบบศิลปะแบบจีนแฝงเร้นผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทยเพียงเล็กน้อย รูปแบบผลงานจิตรกรรมฝาผนังยังคงรูปแบบลักษณะไทยอยู่ จนถึงมีอิทธิพลรูปแบบศิลปะแบบจีนผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทยเป็นจำนวนมาก มีผลให้รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังไม่แสดงรูปแบบลักษณะไทย จะพบแหล่งข้อมูลลักษณะนี้มากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด เช่น วัดบุปผาราม อบต. วังกระแจะ อำเภอเมืองจังหวัดตราด วัดพลับ อบต. บางกระจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

1.2 ประติมากรรม จากแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมวิเคราะห์จำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่พบแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีพบมากที่สุดได้แก่ อบต.บางกะจะ และ อบต.คลองนารายณ์ รองลงมาพบที่อำเภอดาพระยา จังหวัดสระแก้ว อบต.ทัพไทย และองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอของหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ปรากฏพบแหล่ง

ทางประติมากรรมที่นำศึกษามีข้อวิเคราะห์ดังนี้

ประการแรก จากการสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมภาคตะวันออกพบว่ประติมากรรมตามแหล่งข้อมูลส่วนมากเป็นประติมากรรมเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและศาสนาพุทธมีรูปแบบประติมากรรมสืบทอดตามแนวทางคตินิยมแบบประเพณีของศิลปะลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยและของไทยแต่รูปแบบประติมากรรมที่มีรูปลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งอื่นคือประติมากรรม“พระพนัสบดี”พระพุทธรูปประทับยืนยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในระดับพระอุระประทับยืนบนดอกบัวเหนือรูปสัตว์ที่เรียกว่า“พนัสบดี”ตั้งที่หอพระในเขตพื้นที่ตำบลพนัสนิคมอำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรีและประติมากรรม“พระนรินทร์ราย”พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานดอกบัวสูง9เซนติเมตรแสดงท่า“ธยานิมุทรา”ลักษณะของพระพักตร์เป็นแบบท้องถิ่นเมืองศรีมโหสถ ประติมากรรมองค์นี้ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดปราจีนบุรี ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ประการสอง แหล่งข้อมูลทางประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดระยองจะพบน้อยที่สุด แต่เป็นข้อมูลประติมากรรม ประเภทอนุสรณ์สถานที่น่าสนใจ เพราะในช่วงจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างพ.ศ. 2491-2500 ได้เริ่มสร้างประติมากรรมให้กับบุคคลสำคัญของชาติคือพระสุนทรโวหาร(ภู่)กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์บนพื้นที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลกร่ำและนับเป็นประติมากรรมทางวรรณคดีสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามชิ้นแรกที่สร้างขึ้นในภูมิภาคของประเทศตามนโยบายแบบชาตินิยม

ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเขตภาคตะวันออกตอนบนพบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นผลงานในสมัยทวารวดีและลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยเป็นส่วนมาส่วนจังหวัดของ

เขตภาคตะวันออกตอน

ล่างพบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าจะเป็นผลงานในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์เป็นส่วนมากมีประติมากรรมสมัยลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยมากในเขตภาคตะวันออกตอนล่างสุดของจังหวัดจันทบุรี พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขตอำเภอเมือง ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ยังไม่พบแหล่งข้อมูล

1.3สถาปัตยกรรม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมวิเคราะห์จำแนกตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละจังหวัดพบว่าจังหวัดจันทบุรีมีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมมากที่สุดรองลงมาคือจังหวัดชลบุรีและน้อยที่สุดคือจังหวัดระยองแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมจังหวัดจันทบุรีที่พบมากจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองมากที่สุดโดยเฉพาะตั้งอยู่ในเขตเทศบาล เช่น ตำบลวัดใหม่ ตำบลจันทนิมิตเป็นต้น และอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคาร สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รองลงมาจะเป็นอาคารสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนมากอยู่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนจังหวัดระยองพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมน้อยที่สุดจากการวิจัยพบว่าแหล่งข้อมูลส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต้นต้นโดยมีข้อวิเคราะห์สถาปัตยกรรมดังนี้คือ

ประการแรก ภาคตะวันออกตอนบนสุดของจังหวัดสระแก้ว เขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารแบบปราสาทหินเป็นจำนวนมากกระจายตัวอยู่ตามอำเภอ เขตรอยต่อกับประเทศกัมพูชา ที่อำเภออรัญประเทศ และอำเภอตาพระยา อบต. เมืองไผ่ อบต.โคกสูง อบต. ทับราชเป็นต้นรูปแบบปราสาทเป็นลักษณะศิลปะเขมรในประเทศไทยหรือลพบุรีประการสำคัญรูปแบบปราสาทศิลปะเขมรลักษณะแบบเดียวกันนี้จะพบได้ในเขตอำเภอเมืองภาคตะวันออกตอนบนเป็นส่วนมากและพื้นที่บางส่วนของ อบต.คลองนารายณ์ เขตอำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี แต่จะพบเฉพาะชิ้นส่วนเช่นทับหลังกรอบประตูของปราสาทแบบเขมรฯ เป็นต้น

ประการสอง แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมพบมากในจังหวัดจันทบุรีจังหวัด

ยังยึดคตินิยมการสร้างประติมากรรมแบบประเพณีนิยมขาดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดจันทบุรี มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในอาคารประเภทเรือนพักอาศัยและอาคารทางศาสนาบางลักษณะ ข้อสังเกต "มณฑล" ศูนย์กลางการปกครองรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบลักษณะร่วมสมัยกลุ่มอาคารทางราชการ และบ้านพักจำนวนมากที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์

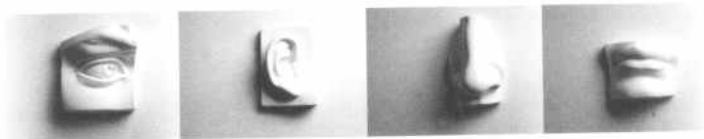
บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก.

หน้า 74. 11 ตุลาคม 2540 ฉบับประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : พรินทวานกราฟฟิค, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก, 2531.

ชลบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทราจากการวิจัยพบว่า เป็นอาคารแบบที่พักอาศัยหรืออาคารสาธารณะ รูปแบบอิทธิพลตะวันตกสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มากที่สุด พ.ศ.2411-2453 โดยเฉพาะช่วงเวลาที่จังหวัดจันทบุรีเป็นที่ตั้งมณฑลจันทบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ตั้งมณฑลปราจีน ในเขตจังหวัดทั้งสองมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางราชการและอาคารสาธารณะเป็นจำนวนมากสำหรับจังหวัดชลบุรีแม้ว่าจะไม่เป็นที่ตั้งมณฑลของเขตการปกครอง แต่พบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารสาธารณะและอาคารที่พักอาศัยเป็นจำนวนมากในตำบลบางปลาสร้อยอบต.หนองช้างคอกตำบลอ่างศิลา เขตพื้นที่อำเภอเมืองและ อบต.ท่าเทววงษ์ เขตพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง มีข้อสังเกตว่าจังหวัดชลบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักตากอากาศชายทะเลแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ ขุนนางและชาวต่างประเทศนิยมมาพักผ่อนตากอากาศและพักผ่อนจากการเจ็บไข้ในพื้นที่ริมทะเลบริเวณตำบลอ่างศิลาและตำบลท่าเทววงษ์บนเกาะสีชังจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชฐานที่ประทับในฤดูร้อนขึ้น มีชื่อว่า "จุฬารัฐราชฐาน" พ.ศ.2496-2497 และสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลแสนสุขหรือบางแสนให้เป็นสถานที่ตากอากาศของประเทศสร้างโรงแรมบังกุลโลที่พักรักสำหรับนักท่องเที่ยวและบ้านพักรับรองสำหรับข้าราชการสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรก

ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกตอนล่างได้แก่ จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราดและจังหวัดระยองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัยและอาคารทางอาชีพเป็นเอกลักษณ์ของอาคารใน 3 จังหวัด มีลักษณะสำคัญคือเป็นเรือนแบบชั้นเดียวและสองชั้น ได้ทุนจะสูงตัวเรือนจะเป็นแบบเรือนฝากระดานหลังคาเป็นแบบทรงมนิลาและทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือที่นิยมเรียกกันว่ากระเบื้องว่าว ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์คือ ด้านหลังของตัวเรือนด้านหนึ่งจะต่อชายคายื่นออกไปเป็นที่สำหรับเก็บเกวียนและ/หรือเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร

สำหรับแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรีบางส่วนของภาคตะวันออกตอนล่างมีแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารที่พักอาศัยมีรูปแบบต่างกันคือรูปแบบตัวเรือนเป็นลักษณะทรงเรือนไทยแบบภาคกลางทั่วไปมีลักษณะสำคัญได้แก่เป็นเรือนแบบชั้นเดียวส่วนมากสร้างด้วยไม้จริงหรือที่นิยมเรียกกันว่าเรือนฝากระดานและมีได้ทุนสูง แต่มีตัวเรือนบางลักษณะที่ตั้งอยู่ติดจากชายฝั่งทะเลเข้ามาเล็กน้อย ตัวเรือนจะทำแบบได้ทุนเตี้ยและตัวเรือนมีลักษณะเฉพาะประการหนึ่งคือมีการต่อชายคายื่นด้านข้างของตัวเรือนให้ยื่นยาวออกไปมีเสารองรับแนวส่วนปลายของชายคาเพื่อใช้พื้นที่ส่วนนี้สำหรับจอดเกวียนข้อสังเกตพบว่าแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในภาคตะวันออกในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลจะสร้างจากสถาปัตยกรรมประเภทอนุสรณ์สถานหรืออนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นไว้เป็นที่ระลึกและเคารพบูชา เพื่อพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระปิยะมหาราช) เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบนเส้นทางเดินทัพสมัยอยุธยาของภาคตะวันออกตอนบนและบนเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสินมหาราชจากภาคตะวันออกตอนบนถึงหัวดินครนายก สูภาคตะวันออกตอนล่างจังหวัดจันทบุรี ข้อวิเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยพบว่าหลักฐานของแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างไว้แต่เดิมมีจำนวนน้อยส่วนมากจะเป็นจะเป็นแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงระยะหลังและสร้างคลุมทับลงบนพื้นที่เดิมที่มีประวัติหรือตำนานเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญเช่นของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดฉะเชิงเทราที่บริเวณปากน้ำเจ้าโลบต.บางคล้ามีหลักฐาน [มณฑลเก่าปรากฏอยู่ที่วัดโพธิ์ บางคล้า เป็นต้น

แหล่งข้อมูลสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : พบมากที่สุดจังหวัดชลบุรี ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตอำเภอกวนทองและอำเภอนนทบุรี ชุมชนโบราณ : พบมากที่สุดที่จังหวัดปราจีนบุรีและ 5 แห่งเป็นสมัยทวารวดี ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตอำเภอดุสิตในเขตอำเภอโคกสูง ออบต.โคกบึง และออบต.โคกไทยรองลงมาพบที่จังหวัดสระแก้วพบว่ามีแหล่งไม่สามารถทราบยุคสมัยที่แน่นอนเนื่องจากว่าหลักฐานทางศิลปกรรมและ/หรือโบราณคดีไม่ชัดเจน เหลือเพียงส่วนของซากอาคารไม่สามารถวินิจฉัยได้ สำหรับแหล่งข้อมูลทางโบราณคดีได้นำพบในบริเวณอำเภอไทยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและอยู่นอกเขตพื้นที่การปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดชลบุรีพบแหล่งเจืองหรือโบราณคดีได้นำมากที่สุดพบที่อำเภอสัตหีบ

แหล่งข้อมูลสมัยทวารวดี : ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดปราจีนบุรีส่วนพบที่จังหวัดชลบุรีอำเภอนนทบุรีแบบประติมากรรมจะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากแหล่งอื่นสถาปัตยกรรมพบที่โบราณสถานพานหินออบต.หนองโพรงอำเภอดุสิตมหาโพธิ์มีสภาพอาคารและโครงสร้างค่อนข้างสมบูรณ์มองเห็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

แหล่งข้อมูลสมัยลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทย: ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดสระแก้ว ส่วนมากจะเป็นชิ้นส่วนของทับหลัง เทวรูปและพระพุทธรูปแกะสลักจากหินทราย ส่วนสถาปัตยกรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดสระแก้ว จังหวัดอื่นสำรวจไม่พบและมีรูปแบบเป็นปราสาทหินตั้งอยู่ในเขตอำเภออุทัยประเทศ กิ่งอำเภอโคกสูง และอำเภอตาพระยาพบข้อสังเกต 2 อำเภอและ 1 กิ่งอำเภอที่พบมีเขตพื้นที่ติดต่อกับแนวชายแดนราชอาณาจักรกัมพูชาฝั่งทิศตะวันออก

หลังพุทธศตวรรษที่ 19

แหล่งข้อมูลสมัยอยุธยา : จิตรกรรมฝาผนังพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดตราด จังหวัดอื่นสำรวจไม่พบ แหล่งที่พบจะตั้งอยู่ในเขตเมือง เช่น ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี มีรูปแบบประเพณีนิยมตามเกณฑ์และบรรทัดฐานจากเมืองหลวง ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี รูปแบบไม่มีเอกลักษณ์พื้นถิ่น นิยมทำเลียนแบบประติมากรรมหรือพระพุทธรูปจากเมืองหลวง สถาปัตยกรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองที่เคยเป็นชุมชนเมืองเก่าสมัยอยุธยาและจังหวัดจันทบุรี ตำบลจันทนิมิตและ ออบต.บางกะจะ เขตอำเภอเมือง

แหล่งข้อมูลสมัยกรุงธนบุรีจิตรกรรมพบที่ออบต.บางกะจะจังหวัดจันทบุรีประติมากรรมพบที่ ออบต.ทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ข้อสังเกตแหล่งที่พบข้อมูล สมัยกรุงธนบุรีมีประวัติและความเป็นมาเกี่ยวข้องกับเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสิน มีเรื่องเล่าและมีวัตถุสิ่งของเกี่ยวข้องกับพระองค์ท่าน เช่น เติงบรรทม โต๊ะ เป็นต้น โดยผู้สะสมเชื่อว่าเป็นของใช้ส่วนพระองค์ของพระเจ้าตากสินฯ

แหล่งข้อมูลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจิตรกรรมฝาผนังพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดจันทบุรีส่วนมากตั้งอยู่ในเขตเมืองสถาปัตยกรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นอาคารที่ถูกสร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น กำแพง ป้อม เมือง เป็นต้น เนื่องจากเหตุผลทางภูมิรัฐศาสตร์ ป้องกันการรุกรานของข้าศึกไม่ให้เข้าถึงเมืองหลวงได้ ขณะสร้างป้อมและกำแพงเมืองได้สร้างวัดในบริเวณเดียวกันด้วย เช่น วัดโยธานิมิตและวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

แหล่งข้อมูลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนหลัง : จิตรกรรมฝาผนังพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี รองลงมาที่จังหวัดจันทบุรี ส่วนมากเป็นจิตรกรรมฯ ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรูปแบบและเรื่องราวของภาพสะท้อนชีวิตชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดชลบุรีตามลำดับ รูปแบบส่วนมาก

2. ภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม)

แหล่งข้อมูลภูมิปัญญาพื้นถิ่น ประเภทศิลปหัตถกรรม วิเคราะห์ตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรม พบว่าจังหวัดนครนายกพบมากที่สุด รองลงมาพบที่จังหวัดจันทบุรีพบน้อยที่สุดจังหวัดสระแก้วแหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมที่พบมากในจังหวัดนครนายกพบในเขตอำเภอเมืองอบต.สาริกาและอบต.พรหมณีและพบที่อำเภอเขาคันทรงอบต.อาษาและอบต.ทองหลางรูปแบบศิลปหัตถกรรมที่พบมากในจังหวัดนครนายกคือผลิตภัณฑ์จากหินอ่อนในรูปของที่ระลิกและของใช้ การทอเสื่ออก และผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ โดยมีข้อสังเกตว่าจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่พบแหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมน้อยแต่พบแหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมหรือภูมิปัญญาพื้นถิ่นมากที่สุด

แหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมของภาคตะวันออกถ้าวิเคราะห์จำแนกตามประเภทที่ย่อยลงไปในแต่ละจังหวัดและพิจารณาถึงประเภทและรูปแบบศิลปหัตถกรรมที่พบในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า มีการผลิตศิลปหัตถกรรมประเภทจักสานมากที่สุด รองลงมาจะเป็นการทอเสื่อ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นจากหิน การทอผ้า การผลิตของที่ระลิก เป็นต้น และจังหวัดที่พบแหล่งข้อมูลมากที่สุดคือ จังหวัดชลบุรีบางส่วน (อำเภอพนสนิมคม) จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดปราจีนบุรี ตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกตอนบนทั้งสิ้น การทอเสื่อพบแหล่งข้อมูลมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดปราจีนบุรี รองลงมาพบที่จังหวัดนครนายกโดยมีข้อวิเคราะห์ภาพรวมของแหล่งข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมดังนี้คือ

ประการแรก คือแหล่งที่พบข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลตะวันออกพบว่า แหล่งที่ผลิตหรือทำขึ้นงานจะตั้งอยู่รวมกันเป็นแหล่งใหญ่ หลายครอบครัว เช่นแหล่งการจักสานที่ตำบลสระตาขาว บ้านศรีวิชัย อบต.พนสนิมคมและวัดเกาะกลาง คลองหลวง อบต.ไร่หลักทองของอำเภอพนสนิมคม แหล่งการแกะสลักหินและผลิตภัณฑ์จากหินที่ อบต.เสม็ด และตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี แหล่งการทอเสื่อที่อบต.หนองบัว อบต.บางสระแก้ว อบต.เกาะขวาง อำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี แหล่งการทำพลอยที่ อบต.หนองบอน อบต.สระใหญ่ และ อบต.คลองยอ อำเภอบ่อไร่จังหวัดตราด

ประการสอง แหล่งที่พบข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมประเภทจักสานเป็นจำนวนมากพบว่าพื้นที่ตั้งของตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลแต่เดิมเคยเป็นพื้นที่สำหรับชนต่างวัฒนธรรมและต่างเชื้อชาติได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนเช่นชนชาตินาวชนชาติเขมรเป็นต้นวัฒนธรรมการจักสานจะเผยแพร่เข้ามาพร้อมกับชนต่างวัฒนธรรมเหล่านั้นในชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ของภาคตะวันออก

ประการสาม พบว่าแหล่งข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมประเภทการทอเสื่อที่พบมากในจังหวัดจันทบุรีต้นแหล่งกำเนิดของการทอเสื่อเดิมกับที่พบมากในจังหวัดปราจีนบุรีมีข้อสังเกตว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์จากเสื่อรูลักษณะต่าง ๆ เช่น เสื่อปูพื้น ผลิตภัณฑ์ของที่ระลิกที่ทำมาจากเสื่อเป็นต้น มีรูปแบบลวดลายและการออกแบบผลิตภัณฑ์ใกล้เคียงกันมากกับจังหวัดจันทบุรีความเป็นไปได้คือการทอเสื่อจังหวัดปราจีนบุรีน่าจะได้รับอิทธิพลแบบอย่าง วิธีการ และการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากเสื่อมาจากจังหวัดจันทบุรี

ยุคสมัยและหลักฐาน

แหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดีและศิลปกรรมจำแนกตามยุคสมัยและหลักฐานของภาคตะวันออก พบว่ามีจำนวนแหล่งข้อมูล 308 แห่ง มีสมัยรัตนโกสินทร์ตอน หลังมากที่สุด (ร้อยละ 46.43) ชุมชนโบราณรองลงมา (ร้อยละ 16.23) สมัยฟูนันและธนบุรีน้อยที่สุด (ร้อยละ 0.65) ตามแผนภูมิที่ 1 จากหลักฐานและข้อมูลพบว่าแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ (หินใหม่) จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนหลัง พ.ศ.2500 วิเคราะห์รายละเอียดได้ดังนี้คือ

